

Karol Siemaszko

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

e-mail: karol.siemaszko@ukw.edu.pl

ORCID: 0000-0002-9241-7094

DOI: 10.15290/mhi.2022.21.02.12

Przestępstwa popełnione przez żołnierzy Armii Czerwonej na Środkowym Nadodrzu po zakończeniu II wojny światowej (1945–1946) w świetle repertoriów Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze

ABSTRAKT

Ziemie Zachodnie i Północne stanowiły tuż po zakończeniu wojny niespokojny obszar. W pierwszym powojennym okresie nie istniały na tzw. ziemiach odzyskanych stabilne struktury władzy, w tym organa wymiaru sprawiedliwości i porządku publicznego. Panujący na tym terytorium stan anomii był powodem lawinowego wzrostu przestępczości. Sprawcami przestępstw kryminalnych byli nie tylko cywilni osadnicy i tzw. szabrownicy, ale także żołnierze Armii Czerwonej stacjonujący na tym obszarze. Podkreślić należy, że nierzadko traktowali oni tereny ziem Zachodnich i Północnych jako terytorium podbite, a nie jako część sprzymierzonego państwa. Pokrzywdzonymi tego rodzaju przestępstwami byli nie tylko niemieccy mieszkańcy Ziemi Lubuskiej, ale także przybywający na te obszary polscy przesiedleńcy. Autor przedstawia zagadnienie powojennej przestępczości kryminalnej na Ziemi Lubuskiej (tzw. ziemie odzyskane), której sprawcami byli żołnierze Armii Czerwonej. Zagadnienie to zostało opracowane na podstawie zachowanych repertoriów Ds. Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze z lat 1945–1946. Prokuratura Sądu Okręgowego w Zielonej Górze podobnie jak Sąd Okręgowy w Zielonej Górze rozpoczęła działalność wczesną jesienią 1945 r. Początkowo organy wymiaru sprawiedliwości i porządku publicznego na Ziemi Lubuskiej borykały się z typowymi dla okresu powojennego problemami kadrowymi i organizacyjnymi dlatego też ich skuteczność w ściganiu i zapobieganiu przestępczości była stosunkowo niska. Ponadto należy pamiętać, że żołnierze Armii Czerwonej nie podlegali jurysdykcji polskich sądów oraz prokuratury. Sprawy dotyczące przestępstw popełnionych przez

żołnierzy radzieckich zarejestrowane przez zielonogórską prokuraturę przekazywano Wojtkowej Prokuraturze Armii Czerwonej w Poznaniu.

Crimes Committed by Soldiers of the Red Army in the Middle Odra Region After the End of World War II (1945–1946) in the Light of the Indexes of the Prosecutor’s Office of the Regional Court in Zielona Góra

ABSTRACT

The western and northern territories of Poland (former German territory) were a troubled area in the few months after the end of the war. In the first post-war period, there were no stable power structures, including organs of justice and public order. The prevailing state of anarchy in this territory was the reason for an increase in crime. The perpetrators of crimes were not only civilian settlers but also Red Army soldiers stationed in the area. It should be emphasized that they often treated the territories of the western and northern territories as a conquered territory, and not as part of an allied state. The author presents the issue of post-war criminality in the Lubuskie Region (the so-called recovered territory), where the perpetrators were soldiers of the Red Army. This article was developed on the basis of the indexes of Prosecutor’s Office of the Regional Court in Zielona Góra from 1945-1946. The prosecutor’s office of the Regional Court in Zielona Góra, like the Regional Court in Zielona Góra, started its operation in the early autumn of 1945. Initially, the judiciary and public order authorities in the Lubuskie Region were struggling with personnel and organizational problems typical of the post-war period, therefore their effectiveness in prosecuting and preventing crime was relatively low. Moreover, it should be remembered that the Red Army soldiers were not subject to the jurisdiction of Polish courts and the prosecutor’s office. Cases concerning crimes committed by Soviet soldiers, registered by the prosecutor’s office in Zielona Góra, were transferred to the Military Prosecutor’s Office of the Red Army in Poznań.

Słowa kluczowe: przestępczość powojenna, Armia Czerwona, tzw. ziemie odzyskane

Key words: post-war criminality, Red Army, so-called recovered territory

Działania wojenne wiążą się zwykle z cierpieniami ludności cywilnej. Są one spowodowane nie tylko samym przebiegiem wojny. Bardzo często ludność cywilna padała także ofiarą przestępczości kryminalnej, której sprawcami byli żołnierze walczących armii. Tego rodzaju czyny popełniane przez żołnierzy stanowiły w zasadzie nieodzowny element każdej wojny.

W czasie II wojny światowej żołnierze walczących stron na każdym etapie konfliktu, a także w pierwszym okresie po jego zakończeniu dopuszczali się działań o charakterze przestępnym wobec ludności cywilnej zamieszkującej zajmowane obszary¹. Przy czym przestępczość żołnierzy należy odróżnić od zorganizowanego terroru stosowanego przez okupacyjne władze wobec mieszkańców zajmowanych obszarów. O ile bowiem terror był wynikiem realizacji planowych, często motywowanych ideologicznie, założeń władz okupacyjnych to przestępczość żołnierska wynikała przede wszystkim z indywidualnych pobudek i motywacji poszczególnych żołnierzy. Nie można zatem przyjąć, że przestępstwa popełniane przez żołnierzy miały charakter zorganizowany czy planowy.

Wydaje się, że współcześnie szczególnym zainteresowaniem badaczy cieszy się problematyka przestępstw żołnierzy popełnianych wobec ludności cywilnej w końcowej fazie II wojny światowej. Tematyka ta była w ostatnich czasach podnoszona zarówno w polskiej jak i europejskiej literaturze historycznej. Wśród tego rodzaju prac na uwagę zasługuje choćby monografia Miriam Gebhard *Crimes unspoken The Rape of German Women at the End of the Second World War*². Autorka przywołanej pracy wykazała, że sprawcami przestępstw przeciwko niemieckiej ludności cywilnej byli nie tylko żołnierze radzieccy, ale także żołnierze innych armii alianckich. Wśród polskich prac poruszających podobną problematykę wskazać można choćby monografię Tomasza Kruszeńskiego *Gwałty na kobietach niemieckich w schyłkowym okresie II wojny światowej (październik 1944–8/9 maja 1945 roku) i w pierwszych latach po jej zakończeniu*³.

We współczesnej literaturze poruszano także zagadnienia związane z powojenną przestępczością żołnierzy, a więc niezwiązaną już bezpośrednio z działaniami militarnymi. W tym kontekście warto wspomnieć pracę Marcina Zaremby *Wielka trwoga: Polska 1944–1947: ludowa reakcja na kryzys*⁴. Problem

¹ C. Grzelak, *Przestępstwa żołnierzy Armii Czerwonej we wrześniu 1939 roku*, „Rocznik Wieluński” 2002, nr 3, s. 49–51.

² M. Gebhard, *Crimes Unspoken: The Rape of German Women at the End of the Second World War*, 2016, s. 350.

³ T. Kruszeński, *Gwałty na kobietach niemieckich w schyłkowym okresie II wojny światowej (październik 1944–8/9 maja 1945 roku) i w pierwszych latach po jej zakończeniu*, Wrocław 2016.

⁴ M. Zaremba, *Wielka trwoga: Polska 1944–1947: ludowa reakcja na kryzys*, Warszawa 2012.

przestępczości żołnierzy Armii Czerwonej na Ziemiach Zachodnich i Północnych w pierwszej powojennej dekadzie poruszył także Mariusz Lesław Krogulski w pracy *Okupacja w imię sojuszu. Armia radziecka w Polsce 1945–1956*⁵.

Zagadnieniem obecności Armii Czerwonej na Pomorzu Gdańskim w pierwszym okresie po zakończeniu II wojny światowej zajmował się Grzegorz Baziur. W monografii *Armia Czerwona na Pomorzu Gdańskim 1945–1947*⁶. Autor ten skupił się przede wszystkim na problematyce społeczno-gospodarczej obecności armii radzieckiej na Pomorzu Gdańskim. Niemniej jeden z rozdziałów swojej pracy autor poświęcił także postawie jednostek Armii Czerwonej wobec zmian narodowościowych, jakie zaszły po wojnie na Pomorzu.

Wśród innych prac odnoszących się choćby tylko częściowo do zagadnień związanych ze stacjonowaniem żołnierzy Armii Czerwonej w poszczególnych regionach Polski należy wskazać m.in. artykuł Władysława Mochockiego *Przestępstwa popolite Armii Czerwonej na Środkowym Nadodrzu (1945–1947) w przekazach urzędowych administracji terenowej i centralnej*⁷, a także artykuł Ryszarda Kaczmarka, *Wyzwoliciele, sojusznicy czy okupanci? Armia Czerwona na niemieckim Górnym Śląsku w 1945 roku w świetle badań historycznych*⁸. Problem ten porusza także Rafał Szymczak na kartach monografii *1945 koniec i początek. Ziemia żarska w okresie tużpowojennym 1945–1948*⁹. W ostatnim czasie publikowano także opracowania źródłowe odnoszące się do kwestii pobytu Armii Czerwonej w poszczególnych miejscowościach¹⁰.

Swoistym świadectwem przestępstw popełnianych przez zdemobilizowanych żołnierzy powracających z frontów II wojny światowej są także publikowane wspomnienia z okresu po jej zakończeniu¹¹.

Dotychczasowe prace poświęcone zagadnieniu przestępstw popełnianych przez żołnierzy Armii Czerwonej w okresie tuż po zakończeniu wojny na obsza-

5 M.L. Krogulski, *Okupacja w imię sojuszu. Armia radziecka w Polsce 1945–1956*, Warszawa 2000.

6 G. Baziur, *Armia Czerwona na Pomorzu Gdańskim 1945–1947*, Warszawa 2003.

7 W. Mochocki, *Przestępstwa popolite Armii Czerwonej na Środkowym Nadodrzu (1945–1947) w przekazach urzędowych administracji terenowej i centralnej*, „Studia Zachodnie” 2000, nr 5, s. 37–51.

8 R. Kaczmarek, *Wyzwoliciele, sojusznicy czy okupanci? Armia Czerwona na niemieckim Górnym Śląsku w 1945 roku w świetle badań historycznych*, [w:] *Niedokończona tożsamość społeczna: szkice socjologiczne*, red. G. Libor, J. Wódcz, Katowice 2015, s. 67–77.

9 R. Szymczak, *1945 koniec i początek. Ziemia żarska w okresie tużpowojennym 1945–1948*, Żary 2020.

10 Por. E. Dawidejt-Drobek, *Dokumenty z Archiwum Państwowego w Opolu dotyczące pobytu w 1945 r. wojsk radzieckich w Nysie*, „Rocznik Ziemi Zachodnich” 2018, t. 2, s. 440–578.

11 Por. np. A. Knyt [oprac.], *Osadnicy. Nowe życie kresowiaków na ziemiach zachodnich. Nadzieje i niemoc wobec władzy ludowej*, Warszawa 2016; także A. Janiszewska [oprac.] *Wstaje świt. Dzienniki młodych z pierwszych lat powojennych*, Warszawa 2017; także B. Halicka [red.] *Mój dom nad Odrą. Pamiętniki osadników Ziemi Zachodnich po 1945 roku*, Kraków 2016; także *Rok 1945 w oczach niemieckich mieszkańców Gorzowa (Landsbergu) – wybór wspomnień*, „Nadwarciański Rocznik Historyczny” 2006, nr 13, s. 307–344.

rze Środkowego Nadodrza koncentrowały się głównie na przedstawieniu tego problemu z perspektywy materiałów wytworzonych przez jednostki administracji publicznej, przede wszystkim raportów przygotowywanych na potrzeby władz wojewódzkich i Ministerstwa Ziem Odzyskanych¹². Podkreślić bowiem należy, zarządzeniem ministra ziem odzyskanych zobowiązano pełnomocników obwodowych do przekazywania Departamentowi Inspekcji Ministerstwa Ziem Odzyskanych szczegółowych raportów o czynach przestępnych popełnionych na podległym im terenie w ciągu 24 godzin od zdarzenia¹³. Brakuje natomiast prac bazujących na źródłach wytworzonych przez sądownictwo i prokuraturę, która także rejestrowała czyny przestępne popełniane przez żołnierzy radzieckich.

Zachowane materiały źródłowe bez wątplenia nie oddają w pełni obrazu przestępczości nie tylko na Środkowym Nadodrzu, ale także na całym obszarze Ziem Zachodnich. Szczególnie uwaga ta odnosi się do przestępczości, której sprawcami byli żołnierze Armii Czerwonej. W tym wypadku oprócz słabości samych struktur administracji, działało także zjawisko autocenzury, obawy przed przedstawieniem w raportach jednostek administracji rzeczywistych rozmiarów przestępczości żołnierzy radzieckich¹⁴.

Odnosząc się natomiast do źródeł wytworzonych przez prokuraturę i sądownictwo wskazać trzeba, że żołnierze Armii Czerwonej przebywający na terytorium Polski byli wyłączeni spod jurysdykcji polskich sądów powszechnych oraz wojskowych, a zatem także materiały wytworzone przez polską prokuraturę obarczone będą oczywistymi brakami. Nie budzi wątpliwości, że żołnierze Armii Czerwonej dokonując przestępstw na ludności cywilnej, czuli się w Polsce w zasadzie bezkarni¹⁵. Informacja o popełnianych przez nich przestępstwach zapewne rzadko trafiała także do Wojskowej Prokuratury Armii Czerwonej.

Warto również odnotować, że PKWN na podstawie zawartej 26 lipca 1944 r. umowy o stosunkach między wodzem naczelnym Armii Czerwonej a polską administracją na terenach wyzwolonych przekazał wodzowi naczelnemu Armii Czerwonej jurysdykcję nad obywatelami polskimi, którzy w strefie operacji wojennych popełnili przestępstwa przeciwko wojskom radzieckim¹⁶. Ponadto zgodnie z uchwałą Państwowego Komitetu Obrony ZSRR z dnia 20 lutego 1945 r. utworzono pas przyfrontowy o szerokości od 60 km do 100 km, w którym sprawy związane z prowadzeniem wojny były zastrzeżone dla radzieckich

¹² W. Mochocki, *Przestępstwa pospolite Armii Czerwonej na Środkowym Nadodrzu...*, s. 50-51.

¹³ Zarządzenie z dnia 15 stycznia 1946 r. w sprawie „meldunków nadzwyczajnych”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziem Odzyskanych*, r. 1946, nr 1, poz. 5.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ M.L. Krogulski, *op. cit.*, s. 205.

¹⁶ A. Lityński, *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*, Białystok 1999, s. 60-61.

¹⁷ G. Baziur, *op. cit.*, s. 20.

władz wojskowych¹⁷. Uchwała ta, jak zauważa się w literaturze, określała także tymczasowy status prawny tzw. ziem odzyskanych¹⁸.

Współcześnie skalę zjawiska powojennej przestępczości żołnierzy radzieckich możemy zatem zrekonstruować tylko fragmentarycznie w oparciu o zachowane źródła, przy czym żadne z przywołanych powyżej nie może uchodzić za ukazujące rozmiary tego zjawiska w pełni. Także relacje świadków, pokrzywdzonych oraz ich rodzin będą zniekształcone przez upływ czasu, a także w istocie ograniczone do obszaru miasta, gminy czy wsi, w której doszło do zdarzenia.

Tuż po zakończeniu II wojny światowej tzw. ziemie odzyskane były obszarem w znacznym stopniu opustoszałym i niebezpiecznym¹⁹. Według szacunkowych danych w początkach 1945 r. wschodnią część Brandenburgii, a więc obszar pokrywający się w części z współczesnym Środkowym Nadodrzem opuściło ok. 30%-40% ludności²⁰.

Do ucieczki ludności ze wschodnich terenów Niemiec przyczynił się przede wszystkim strach przez Armię Czerwoną, który był dodatkowo podsyćany przez niemiecką propagandę. Szczególnie sugestywnie na wyobraźnię ludności niemieckiej działały wydarzenia we wschodniopruskiej miejscowości Nemmersdorf, upowszechnione w zniekształconej wersji za pomocą filmu propagandowego²¹.

Bez wątpienia Armia Czerwona zajmując obszar Środkowego Nadodrza dopuściła się licznych gwałtów i zabójstw, podobnie jako to było na innych obszarach kraju, choćby na Pomorzu Gdańskim²².

Niemieccy mieszkańcy Zielonej Góry doświadczyli ze strony żołnierzy radzieckich gwałtów i rabunków, napaści na prywatne mieszkania²³. Podobne sytuacje miały miejsce choćby w położonych na Łużycach Żarach, gdzie również dochodziło do gwałtów, morderstw i podpażeń miasta przez żołnierzy radzieckich²⁴. O niektóre miasta położone na tym obszarze toczyły się zacięte walki. Dobrym przykładem jest tu Głogów, który został przez niemieckie władze ogłoszony miastem-twierdzą i poddał się dopiero w kwietniu 1945 r.²⁵

¹⁸ Ibidem, s. 20.

¹⁹ B. Halicka, *Polski dziki zachód. Przymusowe migracje i kulturowe osvajanie Nadodrza 1945–1948*, Kraków 2015, s. 201–202.

²⁰ B. Nitschke, *Wysiedlenie ludności niemieckiej z Polski w latach 1945–1949*, Zielona Góra 1999, s. 65.

²¹ Ibidem, s. 66.

²² G. Baziur, op. cit., s. 113.

²³ T. Dzwonkowski, *Powiat zielonogórski w latach 1945–1948: zarys dziejów politycznych*, Zielona Góra 1997, s. 11.

²⁴ R. Szymczak, op. cit., s. 30.

²⁵ Por. P. Lewicki, *Festung Glogau 1944–1945*, Głogów 2008.

Warto także wspomnieć, że jednym z głównych problemów na całym obszarze powojennej Polski był szaber. Zjawisko to szczególnie silnie dotknęło obszary włączone do Polski po 1945 r. Współcześnie zauważa się, że szaber na tzw. ziemiach odzyskanych miał charakter masowy²⁶. Na skalę szabru zwracali także uwagę w swych sprawozdaniach prezesi sądów powstających na tzw. ziemiach odzyskanych. Prezes Sądu Okręgowego w Głogowie z siedzibą w Nowej Soli wskazywał, że zabezpieczenie mienia prywatnego, a przede wszystkim polniemieckiego stoi w podległym mu okręgu na bardzo niskim poziomie²⁷. Prezes Sądu Okręgowego w Kłodzku wskazywał natomiast, że szabrem trudnią się nie tylko żołnierze, ale także osoby cywilne²⁸.

Szabrownicy nierzadko ryzykowali również własnym życiem penetrując zrujnowane miasta. Tak było np. d w Głogowie, gdzie wiele osób przeszukujących ruiny w celu znalezienia kosztowności zginęło przez miny i niewybuchy²⁹. Szabrem trudnili się także funkcjonariusze urzędów bezpieczeństwa. Oficer Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa we Wrocławiu przeprowadzający w styczniu 1946 r. kontrolę Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa w Głogowie podkreślał, że funkcjonariusze trudnią się głównie szabrem, poszukiwaniem złota i pijaństwem³⁰.

Efekty działań szabrowników w pierwszych miesiącach po zakończeniu działań wojennych można było dostrzec w najmniejszych nawet miejscowościach. W procederze tym szczególną rolę odgrywała kolej. Jeden z osadników z okolic Zielonej Góry wspominał, że „przed dworcem w Czerwieńsku (...) dziwny widok. Stały tam dziesiątki wózków: dzieciinne, dwukołowe, małe wozy, taczki itp. Były to środki transportowe, którymi szabrownicy przewozili towary z Zielonej Góry”³¹. Nic zatem dziwnego, że w trakcie kontroli przeprowadzonej w listopadzie 1945 r. na jednym z dworców kolejowych w Poznaniu okazało się, że ponad połowa podróżnych była szabrownikami³². Na marginesie warto odnotować, że szabrowane przedmioty nie zawsze były szczególnie wartościowe. Obok bowiem mebli, urządzeń technicznych, narzędzi, opon wywożono także odzież³³.

²⁶ M. Zaremba, *Wielka trwoga. Polska 1944–1947*, Kraków 2012, s. 295.

²⁷ Sprawozdanie prezesa Sądu Okręgowego w Głogowie z siedzibą w Nowej Soli, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Zespół Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, sygn. akt 82/2124/0/4/5.

²⁸ Ibidem.

²⁹ J. Chutkowski, *Głogów w XX wieku. Zarys monograficzny*, Głogów 2004, s. 102.

³⁰ R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w Głogowie. Rekonesans badawczy*, [w:] *Głogów w latach 1945–1990. Studia z dziejów miasta*, red. R. Klementowski, K. Szwagrzyk, Wrocław 2014, s. 12.

³¹ T. Nodzyński [red.], *Czerwieńsk. Monografia miasta*, Czerwieńsk – Zielona Góra 2014, s. 55.

³² M. Zaremba, op. cit., s. 295.

³³ K. Siemaszko, „W trudnym okresie odbudowy państwa”. *Tak zwany mały kodeks karny w świetle orzecznictwa Sądu Okręgowego w Krakowie w latach 1946–1950*, Warszawa 2015, s. 304–306.

Kradzieże i napady rabunkowe były dokonywane także przez żołnierzy Armii Czerwonej. Zdemoralizowani żołnierze napadali na pociągi odbierając podróżnym cenniejsze przedmioty, dopuszczali się także rozbojów na przybywających na Ziemię Zachodnie i Północne przesiedleńców³⁴.

Wpływ na niski poziom bezpieczeństwa na Ziemiach Zachodnich, w tym na Środkowym Nadodrzu miał także brak stabilnych struktur wymiaru sprawiedliwości i porządku publicznego. Polskie struktury sądownictwa i prokuratury utworzono na Środkowym Nadodrzu latem 1945 r., przy czym borykały się one z wieloma problemami kadrowymi i materialnymi³⁵. Natomiast Milicja Obywatelska i Powiatowe Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego były nierzadko obsadzone przez ludzi nieposiadających odpowiedniego doświadczenia i wykonywujących stanowiska służbowe do własnych celów³⁶.

Sąd Okręgowy w Zielonej Górze, a w raz z nim Prokuratura Sądu Okręgowego w Zielonej Górze rozpoczęły działalność w drugiej połowie 1945 r.³⁷ Sąd ten, a zatem także prokuratura obejmowała swoją właściwością okręgi sądów grodzkich w Gubinie, Krośnie Odrzańskim, Świebodzinie i Zielonej Górze³⁸. Był to więc obszar środkowej części Ziemi Lubuskiej we współczesnym rozumieniu tego pojęcia. Obszar ten początkowo należał do Okręgu III Pomorze Zachodnie³⁹. Już w lipcu 1945 r. powiaty pilski, trzecieński, strzelecki, gorzowski, skwierzyński, rzepiński, sułeciński, międzyrzecki, babimojski, krościeński, świebodziński, wschowski, gubiński i zielonogórski zostały przekazane pod zarząd wojewody poznańskiego, któremu nadano na tym terytorium status pełnomocnika okręgowego rządu⁴⁰. W połowie 1946 r. powiaty te stały się integralną częścią województwa poznańskiego⁴¹. Stan taki utrzymał się do chwili utworzenia w czerwcu 1950 r. województwa zielonogórskiego obejmującego

34 M.L. Krogulski, op. cit., s. 206-208.

35 K. Siemaszko, *W prowincjonalnym mieście na ziemiach zachodnich. O Prokuraturze Sądu Okręgowego w Głogowie z siedzibą w Nowej Soli (1945-1950)*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2021, t. 14, z. 2, s. 212-213.

36 M.L. Krogulski, op. cit., s. 210.

37 K. Siemaszko, *Trudne początki. Organizacja Sądu Okręgowego w Zielonej Górze w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2016, t. 68, z. 2, s. 184.

38 §60 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 czerwca 1949 r. o utworzeniu Sądów Apelacyjnych w Białymstoku, Gdańsku, Kielcach, Łodzi, Olsztynie, Rzeszowie, Szczecinie i Wrocławiu oraz o ustaleniu okręgów Sądów Apelacyjnych, Dz. U. 1949 r., nr 36, poz. 270.

39 D. Rymar, *Ukształtowanie się Ziemi Lubuskiej jako jednostki administracyjnej w świetle sprawozdań pełnomocników rządu (luty – lipiec 1945)*, „Rocznik Lubuski” 2005, t. 31, cz. 2, s. 11.

40 Uchwała Rady Ministrów z dnia 7 lipca 1945 r. w sprawie wyłączenia z Okręgów Pomorze Zachodnie, Mazurskiego (Prusy Wschodnie) i Śląsk Dolny niektórych powiatów i przyznania na terenie tychże powiatów wojewodom: gdańskiemu, białostockiemu, pomorskiemu i poznańskiemu uprawnień Pełnomocników Okręgowych Rządu R. P. (M.P. 1945 nr 29, poz. 77).

41 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych (Dz.U. 1946 nr 29, poz. 177).

zachodnie powiaty województwa poznańskiego i północne powiaty województwa wrocławskiego⁴².

W Archiwum Oddziałowym Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu zachowały się repertoria Ds. Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze. Stanowią one cenne źródło do badań nad przestępczością żołnierzy Armii Czerwonej na obszarze Środkowego Nadodrza.

Rejestrację spraw w repertorium Ds. obejmującym rok 1945 rozpoczęto w październiku. Było to związane z faktycznym rozpoczęciem działania zielonogórskiej prokuratury jesienią 1945 r. W okresie od października do grudnia 1945 r. Prokuratura Sądu Okręgowego w Zielonej Górze odnotowała 243 przestępstwa popełnione na obszarze jej właściwości miejscowej⁴³. W tej liczbie mieści się 38 przestępstw popełnionych przez żołnierzy Armii Czerwonej na szkodę ludności cywilnej. Przy czym, w powyższej liczbie uwzględniono tylko czyny, których sprawcy zostali określani w repertorium jako „N.N. żołnierze Armii Czerwonej”. Liczba przestępstw popełnionych przez nieznanymi sprawców była bowiem wyższa. Przy czym nie można całkowicie wykluczyć, że wśród pozostałych „nieznanymi sprawców” także byli żołnierze Armii Czerwonej.

Większość przestępstw, których sprawcy zostali zarejestrowani jako „N.N. żołnierze Armii Czerwonej” była przestępstwami przeciwko mieniu. Były to przede wszystkim kradzieże oraz rozboje⁴⁴. Odnotowano także trzy przestępstwa zgwałcenia, w tym jedno w zbiegu z kradzieżą, których ofiarami były Polki oraz jedno zabójstwo nieznannej z imienia i nazwiska kobiety⁴⁵.

Ponadto odnotowano przestępstwo rozboju ze skutkiem śmiertelnym. W jednym wypadku zaznaczono, że pokrzywdzony przestępstwem rozboju popełnił pod jego wpływem samobójstwo przez powieszenie. Tego rodzaju spostrzeżenie budzi jednak wątpliwości i należałoby się zastanowić, czy do rzekomego samobójstwa także nie przyczynili się żołnierze Armii Czerwonej.

Warto dodać, że w 1945 r. na Środkowym Nadodrzu bezpiecznie nie mogli się czuć również funkcjonariusze i urzędnicy państwowi. W przywołanym powyżej repertorium odnotowano, że pokrzywdzonymi przestępstwem rozboju popełnionym przez radzieckich żołnierzy byli również dwaj funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej, których rozbrojono i okradziono⁴⁶. Podobne zdarzenia miały także miejsce w odniesieniu do żołnierzy Wojska Polskiego. 15 sierpnia 1945 r. na stacji kolejowej w Czerwieńsku koło Zielonej Góry grupa pięciu

42 Ustawa z dnia 28 czerwca 1950 r. o zmianach podziału administracyjnego Państwa (Dz.U. 1950 nr 28, poz. 255).

43 Repertorium Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze za rok 1945, Oddziałowe Archiwum IPN w Poznaniu, sygn. akt Po 133/27.

44 Repertorium Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze za rok 1945, Oddziałowe Archiwum IPN w Poznaniu (dalej IPN Po), sygn. akt Po 133/27.

45 Ibidem.

46 Ibidem.

uzbrojonych żołnierzy radzieckich zatrzymała i odebrała służbową broń porwaczącemu z podróży służbowej do Poznania sekretarzowi Wojskowego Sądu Polowego 11 Dywizji Piechoty⁴⁷. Żołnierze radzieccy dokonywali napadów rabunkowych nie tylko na pojedyncze osoby, ale także na budynki poszczególnych instytucji. W jednym z odnotowanych przypadków sprawcy dopuścili się bowiem napadu na Spółdzielnię Rolno-Handlową w Zielonej Górze⁴⁸.

Tabela 1. Przepęstwa popełnione przez żołnierzy Armii Czerwonej w okręgu Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze w okresie od 12.09.1945 do 31.12.1945⁴⁹.

			Łącznie
Przepęstwa przeciwko mieniu	Rozbój (art. 259 k.k. z 1932 roku)	22	34
	Kradzież (art. 257 k.k. z 1932 roku)	12	
Przepęstwa przeciwko życiu i zdrowiu	Zabójstwo (art. 225 k.k. z 1932 roku)	1	2
	Ciężkie uszkodzenie ciała (art. 235 k.k. z 1932 roku)	1	
Nierząd	Zgwałcenie (art. 204 k.k. z 1932 roku)	2+1 w zbiegu z art. 257 k.k. z 1932 roku	2

W repertorium Ds. obejmującym cały 1946 rok odnotowano łącznie 2004 przestępstw i zdarzeń. W 34 przypadkach sprawcy zostali określani jako „N.N. żołnierze Armii Czerwonej”. Warto dodać, że w omawianym repertorium odnotowano kilka śmiertelnych wypadków drogowych z udziałem pojazdów Armii Czerwonej. Zdarzenia te zazwyczaj polegały na potrąceniu pieszego przez wojskową ciężarówkę i były najczęściej kwalifikowane w repertorium jako przestępstwo zabójstwa z art. 225 k.k. z 1932 r.

Wprawdzie przepis art. 36 k.k. z 1932 r. przewidywał w takiej sytuacji idealny zbieg przestępstw, a więc wobec sprawcy, którego czyn podpadał pod kilka przepisów ustawy karnej należało zastosować przepis przewidujący najsurowszą karę, to jednak wątpliwości może budzić nawet wstępne kwalifikowanie tego rodzaju czynów jako zabójstwa. Wydaje się, że wobec braku w kodeksie

47 Raport sekretarza Wojskowego Sądu Polowego 11 D.P., Archiwum IPN w Warszawie, sygn. akt IPN BU 914/290, k. 3.

48 Repertorium Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze za rok 1945, IPN Po, sygn. akt Po 133/27.

49 Opracowano na podstawie Repertorium Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze, IPN Po, sygn. akt Po 133/27.

karnym z 1932 r. odrębnego typu czynu zabronionego opisującego znamiona wypadku w komunikacji lądowej ze skutkiem śmiertelnym należało przyjąć, że skutek ten był nieumyślnym następstwem umyślnego działania polegającego na spowodowaniu niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu lądowym. Skutek śmiertelny należało zatem zakwalifikować jako przestępstwo z art. 230 k.k. z 1932 r. – nieumyślnego spowodowania śmierci. Natomiast wobec tego, że art. 215 §1 k.k. z 1932 r. przewidywał surowszą sankcję niż art. 230 §1 k.k. z 1932 r. czyn ten należało w świetle brzmienia art. 36 k.k. zakwalifikować wyłącznie z art. 215§1 k.k. z 1932 r. Podobne stanowisko przyjął także Sąd Najwyższy wskazując, że „jeśli następstwem działania sprawcy z art. 215 §1 k.k. z 1932 roku jest katastrofa i jako jej wynik śmierć człowieka, zachodzi zbieg przepisów art. 215 §1 k.k. z 1932 r. i art. 230 §1 k.k. z 1932 roku. W takim wypadku zgodnie z przepisem art. 36 k.k. czyn zakwalifikowany zostaje z art. 215 §1 k.k. z 1932 r.”⁵⁰.

Warto także podkreślić, że wobec braku w kodeksie karnym z 1932 roku typu czynu zabronionego szczegółowo opisującego znamiona wypadku drogowego stosowanie art. 215 §1 k.k. z 1932 r. napotykało na pewne problemy interpretacyjne. Przede wszystkim Sąd Najwyższy zauważał, iż „(...) przez wypadek w komunikacji, który powoduje niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia ludzkiego albo w znacznych rozmiarach mienia. Musi być to niebezpieczeństwo powszechne, a więc takie, które może spowodować szkodliwe skutki dla większej liczby osób”⁵¹.

Na marginesie należy odnotować, że wypadki drogowe z udziałem pojazdów prowadzonych przez żołnierzy Armii Czerwonej były dość częstym zjawiskiem nie tylko tuż po zakończeniu wojny, ale także w późniejszym okresie⁵². Przyczyną wielu z nich było nieprzestrzeganie przez radzieckich kierowców przepisów ruchu drogowego i brawurowa jazda⁵³.

W 1946 r. odnotowano także przypadek znalezienia przy torach kolejowych zwłok nieznannej kobiety ubranej w mundur Armii Czerwonej, która najpierw została postrzelona, a następnie prawdopodobnie wypchnięta z jadącego pociągu⁵⁴. Dodać należy, że tego rodzaju zdarzenia miały wówczas miejsce dość często. Znajdowały również odzwierciedlenie w raportach kierowników jednostek administracji.

⁵⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 1952 r., sygn. akt I K361/52, por. Orzecznictwo Sądu Najwyższego z zakresu materialnego prawa karnego 1945–1957, Warszawa 1958, s. 705.

⁵¹ Wyrok Sądu Najwyższego z 9 dnia maja 1950 r., sygn. akt K 1904/49, por. Orzecznictwo Sądu Najwyższego..., s. 709.

⁵² M.L. Krogulski, op. cit., s. 215.

⁵³ Ibidem, s. 216.

⁵⁴ Repertorium Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze za rok 1946, IPN Po, sygn. akt Po 133/28.

Tabela 2. Przestępstwa popełnione przez żołnierzy Armii Czerwonej w okręgu Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze w okresie od 1.01.1946 do 31.12.1946

			Łącznie
Przestępstwa przeciwko mieniu	Rozbój (art. 259 k.k. z 1932 roku)	14	22
	Kradzież (art. 257 k.k. z 1932 roku)	8	
Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	Zabójstwo (art. 225 k.k. z 1932 roku)	9	9
Przestępstwa spowodowania niebezpieczeństwa powszechnego	Sprowadzenie niebezpieczeństwa katastrofy w komunikacji, pożaru, zalewu, zawalenia się budowli (art. 215 k.k. z 1932 r.)	2	2
Nierząd	Zgwałcenie (art. 204 k.k. z 1932 roku)	1	1

W świetle danych opracowanych na podstawie repertoriów zielonogórskiej prokuratury można wskazać, że istotnym problemem były przestępstwa przeciwko mieniu. W pierwszych kilkunastu powojennych miesiącach odnotowano w repertoriach Ds. z lat 1945–1946 łącznie 56 przestępstw kradzieży bądź rozboju, których sprawcami byli żołnierze Armii Czerwonej. To bez wątpienia jedynie niewielki wycinek rzeczywistej skali tego rodzaju przestępstw popełnianych przez czerwonoarmistów.

Podobnie zresztą należy odczytywać dane dotyczące także przestępstw przeciwko wolności seksualnej (nierządu zgodnie z terminologią kodeksu karnego z 1932 r.) oraz przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Według analizowanych danych czerwonoarmieści dopuścili się w latach 1945–1946 na obszarze właściwości terytorialnej prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze 4 gwałtów, w tym jednego popełnionego w trakcie kradzieży oraz 10 zabójstw.

We współczesnej literaturze wskazano, że dla obszaru Środkowego Nadodrza brakuje szczegółowych statystyk przestępczości żołnierzy radzieckich, gdyż, jak podkreśla się we współczesnej literaturze, władze wojewódzkie w Poznaniu nie prowadziły takowych, obawiając się, aby nie były postrzegane jako anytradzieckie⁵⁵.

Statystyki takie prowadzono natomiast na obszarze województwa szczecińskiego. Dla porównania zatem warto przytoczyć, że tylko w 1946 r. na obszarze Pomorza Zachodniego żołnierze Armii Czerwonej popełnili 104 zabójstwa, natomiast w okresie od kwietnia do grudnia tego roku dopuścili się 1350 rozbojów i kradzieży⁵⁶. Na tym tle można wskazać, że zarejestrowana przez zielonogórską

⁵⁵ W. Mochocki, op. cit., s. 50.

⁵⁶ Ibidem, s. 50.

prokuraturę przestępczość czerwonoarmistów, szczególnie jeśli chodzi o przestępstwa przeciwko mieniu, stanowi zapewne tylko niewielki wycinek przestępczości rzeczywistej.

W kolejnych powojennych latach problem przestępczości żołnierzy radzieckich uległ zmniejszeniu w związku z wyjazdem części wojsk z obszaru Środkowego Nadodrza⁵⁷. Wraz z końcem 1946 r. wycofano większość jednostek Armii Czerwonej stacjonujących dotychczas m.in. na terenie powiatów zielonogórskiego, krośnieńskiego, a więc tych, które należały do właściwości terytorialnej zielonogórskiej prokuratury⁵⁸. Wycofanie żołnierzy z obszaru Środkowego Nadodrza przyczyniło się nie tylko do poprawy stanu bezpieczeństwa na tym terenie, ale także miało wpływ na polepszenie nastrojów społecznych⁵⁹.

Problem powojennej przestępczości kryminalnej żołnierzy Armii Czerwonej na ziemiach zachodnich wymaga dalszych, pogłębionych badań przede wszystkim podejmowanych z perspektywy regionalnej. Bez wątplenia współcześnie nie ma możliwości ustalenia w sposób jednoznaczny rzeczywistej skali tego zjawiska nie tylko z uwagi na wątplą liczbę źródeł, ale także ze względu na autocenzurę ówczesnej administracji oraz słabość organów porządku publicznego które tylko w niewielkim zakresie odnotowywały tego rodzaju zdarzenia.

Przypomnieć też należy, że Armia Czerwona dysponowała własnym wojskowym wymiarem sprawiedliwości, któremu przekazywano sprawy z domniemanym udziałem żołnierzy radzieckich. Wraz z upływem czasu coraz trudniejsze staje się także sięgnięcie do relacji świadków, które mogłyby posłużyć jako swoiste uzupełnienie źródeł pisanych. Korzystanie z relacji pokrzywdzonych przestępstwami pospolitymi, popełnionymi przez czerwonoarmistów, może być trudne także z uwagi na fakt, że zdarzenia te nawet po kilkudziesięciu latach mogą być niezwykle trudne dla pokrzywdzonych.

Z omówionych powyżej źródeł niezbiecie natomiast wynika, że ofiarami przestępstw popełnianych na Środkowym Nadodrzu padały zarówno osoby narodowości niemieckiej, jak i polskiej. Podkreślenia wymaga, że ofiarami odnotowanych przez zielonogórską prokuraturę gwałtów padały także Polki. Wydaje się zatem, że powojenna przestępczość żołnierzy Armii Czerwonej niewiele miała wspólnego z odwetem za wojenne krzywdy obywateli Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, a stanowiła jedynie wyraz demoralizacji żołnierzy.

57 Ibidem, s. 49.

58 Ibidem.

59 Ibidem.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Zespół Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, sygn. akt 82/2124/0/4/5.
- Archiwum Oddziałowe IPN w Poznaniu, Zespół Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze, sygn. akt: Po 133/27, Po 133/28.
- Archiwum IPN w Warszawie, Zespół Prokuratury 11 Dywizji Piechoty w Żarach 1945–1949, sygn. akt IPN BU 914/290.

Źródła drukowane

- Dawidejt-Drobek E., *Dokumenty z Archiwum Państwowego w Opolu dotyczące pobytu w 1945 r. wojsk radzieckich w Nysie*, „Rocznik Ziemi Zachodnich” 2018, t. 2.
- Halicka B. (red.), *Mój dom nad Odrą. Pamiątki osadników Ziemi Zachodnich po 1945 roku*, Kraków 2016.
- Janiszewska A. [oprac.], *Wstaje świt. Dzienniki młodych z pierwszych lat powojennych*, Warszawa 2017.
- Knyt A. [oprac.], *Osadnicy. Nowe życie kresowiaków na ziemiach zachodnich. Nadzieje i niemoc wobec władzy ludowej*, Warszawa 2016.
- Rok 1945 w oczach niemieckich mieszkańców Gorzowa (Landsbergu) – wybór wspomnień*, „Nadwarciański Rocznik Historyczny” 2006, nr 13.

Akty normatywne

- Ustawa z dnia 28 czerwca 1950 r. o zmianach podziału administracyjnego Państwa (Dz.U. 1950 r. nr 28, poz. 255).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych (Dz.U. 1946 nr 29, poz. 177).
- Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 15 dnia czerwca 1949 r. o utworzeniu Sądów Apelacyjnych w Białymstoku, Gdańsku, Kielcach, Łodzi, Olsztynie, Rzeszowie, Szczecinie i Wrocławiu oraz o ustaleniu okręgów Sądów Apelacyjnych (Dz.U. 1949 nr 36, poz. 270).
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 7 lipca 1945 r. w sprawie wyłączenia z Okręgów Pomorze Zachodnie, Mazurskiego (Prusy Wschodnie) i Śląsk Dolny niektórych powiatów i przyznania na terenie tychże powiatów wojewodom: gdańskiemu, białostockiemu, pomorskiemu i poznańskiemu uprawnień Pełnomocników Okręgowych Rządu R. P. (M.P. 1945 nr 29, poz. 77).
- Zarządzenie z 15 stycznia 1946 roku w sprawie „meldunków nadzwyczajnych”, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziemi Odzyskanych, 1946, nr 1, poz. 5.

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 1952 r., sygn. akt I K361/52, Orzecznictwo Sądu Najwyższego z zakresu materialnego prawa karnego 1945–1957, Warszawa 1958.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 1950 r., sygn. akt K 1904/49, Orzecznictwo Sądu Najwyższego z zakresu materialnego prawa karnego 1945–1957, Warszawa 1958.

Opracowania

Baziur G., *Armia Czerwona na Pomorzu Gdańskim 1945–1947*, Warszawa 2003.

Chutkowski J., *Głogów w XX wieku. Zarys monograficzny*, Głogów 2004.

Dzwonkowski T., *Powiat zielonogórski w latach 1945–1948: zarys dziejów politycznych*, Zielona Góra 1997.

Gebhard M., *Crimes Unspoken: The Rape of German Women at the End of the Second World War*, 2016.

Grzelak C., *Przestępstwa żołnierzy Armii Czerwonej we wrześniu 1939 roku*, „Rocznik Wieluński” 2002, nr 3.

Halicka B., *Polski dziki zachód. Przymusowe migracje i kulturowe oswojanie Nadodrza 1945–1948*, Kraków 2015.

Kaczmarek R., *Wyzwoliciele, sojusznicy czy okupanci? Armia Czerwona na niemieckim Górnym Śląsku w 1945 roku w świetle badań historycznych*, [w:] *Niedokończona tożsamości społeczne: szkice socjologiczne*, red. G. Libor, J. Wódcz, Katowice 2015.

Klementowski R., *Urząd Bezpieczeństwa w Głogowie. Rekonesans badawczy*, [w:] *Głogów w latach 1945–1990. Studia z dziejów miasta*, red. R. Klementowski, K. Szwa-grzyk, Wrocław 2014,

Krogulski M.L., *Okupacja w imię sojuszu. Armia radziecka w Polsce 1945–1956*, Warszawa 2000.

Kruszewski T., *Gwałty na kobietach niemieckich w schyłkowym okresie II wojny światowej (październik 1944 – 8/9 maja 1945 roku) i w pierwszych latach po jej zakończeniu*, Wrocław 2016.

Lewicki P., *Festung Glogau 1944–1945*, Głogów 2008.

Lityński A., *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*, Białystok 1999.

Mochocki W., *Przestępstwa popolite Armii Czerwonej na Środkowym Nadodrzu (1945–1947) w przekazach urzędowych administracji terenowej i centralnej*, „Studia Zachodnie” 2000, nr 5.

Nitschke B., *Wysiedlenie ludności niemieckiej z Polski w latach 1945–1949*, Zielona Góra 1999.

Nodzyński T., [red.] *Czerwieńsk. Monografia miasta*, Czerwieńsk – Zielona Góra 2014.

Rymar D., *Ukształtowanie się Ziemi Lubuskiej jako jednostki administracyjnej w świetle sprawozdań pełnomocników rządu (luty – lipiec 1945)*, „Rocznik Lubuski” 2005, t. 31, cz. 2.

- Siemaszko K., *„W trudnym okresie odbudowy państwa”. Tak zwany mały kodeks karny w świetle orzecznictwa Sądu Okręgowego w Krakowie w latach 1946-1950*, Warszawa 2015.
- Siemaszko K., *Trudne początki. Organizacja Sądu Okręgowego w Zielonej Górze w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2016, t. 63, z. 2.
- Siemaszko K., *W prowincjonalnym mieście na ziemiach zachodnich. O Prokuraturze Sądu Okręgowego w Głogowie z siedzibą w Nowej Soli (1945-1950)*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2021, t. 14, z. 2.
- Szymczak R., *1945 koniec i początek. Ziemia żarska w okresie tużpowojennym 1945-1948*, Żary 2020.
- Zaremba M., *Wielka trwoga: Polska 1944-1947: ludowa reakcja na kryzys*, Warszawa 2012.

STRESZCZENIE

Przestępstwa popełnione przez żołnierzy Armii Czerwonej na Środkowym Nadodrzu po zakończeniu II wojny światowej (1945-1946) w świetle repertoriów Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze

Zachowane w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu źródła archiwalne nie pozwalają na całościowe przedstawienie zjawiska przestępczości żołnierzy Armii Czerwonej w tej części Ziemi Lubuskiej, która należała do właściwości terytorialnej, Prokuratury Sądu Okręgowego w Zielonej Górze. Pamiętać także należy, że znaczna część zdarzeń przestępnych z udziałem żołnierzy radzieckich nie była zapewne zgłaszana ani polskim władzom cywilnym ani dowódcom stacjonujących na Środkowym Nadodrzu jednostek Armii Czerwonej. Jednak na podstawie ukazanych w niniejszym artykule wyników kwerendy archiwalnej można wysnuć przypuszczenie, że znaczny odsetek przestępstw, których sprawcami byli żołnierze radzieccy stanowiły przestępstwa przeciwko mieniu. W okresie od października do grudnia 1945 r. na 38 odnotowanych przestępstw, których sprawcami byli żołnierze radzieccy, 34 czyny były przestępstwami skierowanymi przeciwko mieniu. Warto jednak zauważyć, że dominowały w tej grupie czynów zabronionych przede wszystkim rozboje. Przybierały one zapewne dość często brutalny przebieg. Zagroženiem dla mieszkańców były także wypadki drogowe, których sprawcami byli żołnierze Armii Czerwonej niezachowujący należytej ostrożności w czasie prowadzenia wojskowych pojazdów. Wśród innych rodzajów czynów zabronionych odnotowanych przez Prokuraturę Sądu Okręgowego w Zielonej Górze, których sprawcami byli żołnierze Armii Czerwonej należy wskazać także przestępstwa gwałtu i zabójstwa. Podkreślenia wymaga fakt, że pokrzywdzonymi przestępstwami żołnierzy radzieckich byli zarówno polscy osadnicy, którzy przybyli na tzw. ziemie odzyskane, jak i niemieccy mieszkańcy tych ziem, którzy nie zostali jeszcze deportowani.

SUMMARY

Crimes Committed by Soldiers of the Red Army in the Middle Odra Region After the End of World War II (1945–1946) in the Light of the Indexes of the Prosecutor's Office of the Regional Court in Zielona Góra

The archival sources preserved in at the Archives of the Institute of National Remembrance (Poznań Branch) do not allow for a comprehensive presentation of the phenomenon of criminality of the Red Army soldiers on the territories which belonged to the territorial jurisdiction of the Prosecutor's Office of the Regional Court in Zielona Góra. It should also be remembered that a significant part of the criminal incidents involving Soviet soldiers was probably not reported to the Polish civil authorities or to the commanders of the Red Army units stationed in the Middle Odra Region. However, on the basis of the results of the archival query presented in this article, it can be assumed that a significant percentage of crimes committed by Soviet soldiers were crimes against property. In the period from October to December 1945, out of 38 recorded crimes committed by Soviet soldiers, 34 were crimes against property. Road accidents, the perpetrators of which were Red Army soldiers who did not exercise due care while driving military vehicles, were also a threat to the inhabitants. Among other types of prohibited acts recorded by the Prosecutor's Office of the Regional Court in Zielona Góra, the perpetrators of which were soldiers of the Red Army, the offenses of rape and murder should also be indicated. It should be emphasized that the victims of such acts were both Polish settlers who came to the so-called Recovered territory and German inhabitants of those lands who have not yet been deported.